

Bevezető

Harcza István és Szalma Ivett, vendégszerkesztők

Az utóbbi két-három évtized hazai társadalomkutatásainak egyik legtermékenyebb területét a családdal, a demográfiai változásokkal kapcsolatos kutatások képezték, amely jelentős részben azzal hozható összefüggésbe, hogy a változó intenzitású társadalmi átalakulások a család intézményét különösen erőteljesen érintették. Mindez lehetőség és egyben kihívás is a témakör kutatói számára.

Az aktualitások jegyében került sor 2013 novemberében arra a szakmai vitára, amelyet a *Szociológiai Szemle*, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézete, a Fényes Elek Műhely, valamint az MSZT Családszociológiai szakosztálya szervezett „Változó családmodellek és családi kohézió” címmel.

A makroszintű társadalmi változások sodrásában a család intézménye természetes módon reflektál ezekre a folyamatokra. Ugyanakkor a családot érintő változások is hatnak más társadalmi folyamatokra, tehát nem egyirányú hatásmechanizmusok működnek. A családdal kapcsolatos változások minősítésében kiemelt szerepe van az értékeknek, hiszen például ha a családmodellek változását a házasság intézményének válságával kötik össze, akkor ebből a nézőpontból szemlélve a szakemberek egy része a család válságáról beszél. A másik nézőpont hívei mindezt a folyamatosan jelenlevő adaptációs folyamatok részének tekintik, amelyen belül a házasság kapcsolatok dominanciája alapvetően a polgárság hagyományos eszményképéhez áll közel. E dominanciát bizonyos strukturális folyamatok tartják fent mindaddig, amíg azokban nem történnek érdemi változások.

A *Szociológiai Szemle* jelen száma a családkutatások területét gazdagítja. A megközelítések, a módszerek sokszínűsége jól reprezentálja a téma kutatásában rejlő lehetőségeket, ugyanakkor arra is utal, hogy a különböző megközelítések nem feltétlenül adnak konzisztens képet a családdal kapcsolatos változásokról. Például a gyermekneveléssel kapcsolatos szülői feladatok és/vagy a szocializációs funkció különböző értelmezései eltérő kutatási eredményekhez vezetnek, mivel a gyermekes családok mindennapjaiban történt változások különböző aspektusait ragadják meg.

Vaskovics László tanulmánya az európai társadalmakban az elmúlt 20–30 év során megfigyelhető családfejlődési trendeket tárgyalja. A szerző megállapítja, hogy az európai társadalmak családfejlődési tendenciái alapvetően a konvergencia irányába haladnak, noha a változások üteme eltérő. A bemutatott összkép alapján a szerző azt igazolja, hogy az egyes társadalmak sajátosságai miatt meglehetősen színes az európai társadalmak családfejlődést tükröző palettája, és felhívja a figyelmet arra, hogy elmélyültebb nemzetközi összehasonlításokhoz, illetve azok eredményeinek értelmezéséhez további, az eltérő struktúrák mögött meghúzódó részletek alaposabb feltárása vihet közelebb.

Harcza István a családi kohézió vizsgálatára fókuszál, és annak változását mutatja be Magyarországon az 1980-as évek közepétől napjainkig az időmérlegadatokat újszerű feldolgozása alapján. Ennek lényege az, hogy a gyermekgondozási és -nevelési tevékenységet nem szűkíti le a gyermekek ellátásával kapcsolatos feladatokra, hanem – komplex értelmezésben – minden olyan tevékenységet figyelembe vesz, amelyben a gyermekek és a szülők aktívan részt vesznek. E megközelítés révén a szerző több gyermekneveléssel kapcsolatos sztereotíp megállapítást is cáfol, és hangsúlyozza, hogy a szülők gyermekekkel töltött ideje – az eddigi kutatási eredményekkel ellentétben – nem növekedett, hanem inkább csökkent (különösen az az időhányad, amikor mindkét szülő együtt van a gyerekekkel), és hogy a gyermekekkel aktívan együtt töltött időt tekintve nem lehet azt mondani, hogy a tágabb értelemben vett gyermeknevelés alapvetően az anyák feladata.

Murinkó Livia a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos értékek alakulását vizsgálja hat európai országban három attitűdcsoporthoz vonatkozóan, amelyek a következők: a gyermekvállalás és a kétszülős család fontossága, a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenségek elfogadása, valamint a fizetett munkával szemben a háztartási munka és a gyermeknevelés előtérbe helyezése. Elemzése rámutat arra, hogy Magyarországon nagyon fontosnak tartják a gyermekvállalást és a kétszülős család ideálját, a fizetett munkával szemben a gyermek szempontjait, és elfogadják a férfiak és nők közötti egyenlőtlenséget. Az eredmények arra is rávilágítanak, hogy a vizsgált országokban a gyermekgondozási feladatok többségét az anyák végzik, és minden országban mindkét nem esetében kimutatható egy pozitív kapcsolat a nemi egyenlőtlenségek elfogadása és a gyermeknevelési feladatok egyenlőtlen megosztása között.

Szalma Ivett tanulmánya szintén a családi élet változásait kutatja, viszont ennek a fókusza egy rövidebb időintervallumot ölel át, mint az előző tanulmányok, és egy szűkebb területet vizsgál: a munka és a magánélet közötti konfliktus alakulását 2004 és 2010 között 21 európai országban. A szerző elemzését a gyermekes kétkeresős családokra korlátozza, mivel korábbi tanulmányok rávilágítottak arra, hogy a kétkeresős gyermekes családok és a gyermektelen és/vagy egykeresős családok munka és magánélet közötti konfliktusa eltér egymástól. Az eredmények azt tükrözik, hogy elsősorban az apák munka és magánélet közötti konfliktusában figyelhető meg negatív változás. Ugyan a kutatás – paneladatok hiányában – nem teszi lehetővé annak mélyebb megértését, hogy ez vajon abból a trendből fakad-e, hogy az apák mindinkább aktív szerepet vállalnak a családi életben, vagy pedig ténylegesen a munkapiac bizonytalanabbá válásának a következménye, az viszont egyértelmű, hogy azok az anyák és apák, akiket közvetlenül érintett a 2008-ban kezdődő gazdasági válság, nagyobb munka és magánélet közötti konfliktusról számoltak be. A tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy az államnak nemcsak a munkapiacról kizorult munkavállalókra kell figyelmet fordítania, hanem olyan családpolitikai intézkedésekre is szükség van, amelyek a kétkeresős családokat segítik a munka és a magánélet összehangolásában.